

SEDAMDESET SEMESTARA TEOLOGIJE NA KBF-u*

Ivan GOLUB, Zagreb

Završavajući svoju djelatnost na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu odlučio sam, nakon stanovitog oklijevanja, u svoj jednostavnosti, u nekoliko donekle kontekstualnih crta izložiti značajke svojeg dugog rada na Fakultetu.

Studirao sam u Zagrebu klasičnu teologiju, onu pretkoncilsku, neoskolaističku, kojoj dugujem uočavanje i postavljanje pitanja, jasnoću pojmova, strogoću logičkog postupka, preglednost sadržaja i udomljenost u latinskom jeziku. Profesor dogmatike Stjepan Bakšić odlikovao se spekulacijom, u središtu pažnje bila je »ratio theologica«; profesor komparativne povijesti religija (»Religija i magija«) Aleksandar Gahs privlačio nas je kao čisti učenjak i osvajao kao dobar čovjek, skroman svećenik, posve spontan i nesputan; (U teškom poratnom doba pakete koje su mu slali kolege učenjaci iz inozemstva nije ni otvarao nego davao župniku sv. Blaža u Zagrebu da ih podijeli sirotinji; nije također uzimao nagradu za mise s obrazloženjem da je kao sveučilišni profesor zbrinut a za svoje studente koji su bili u vojsci pojedinačno je služio misu, kao i za »primitivne« narode čiju je religioznost izučavao); Vilim Keilbach, profesor dijela filozofije bio je suzdržan u sudovima koji nikad nisu prelazili ono što su pružale premise; »hladio« naše mladenačke glave od svakog filozofskog triumfalizma; Karlo Grimm, profesor dijela filozofije bio je majstor predavanja na klasičnom latinskom (onomu tko bi na ispitu nešto hrvatski rekao kazao bi: »Non intelligo«); Juraj Pavić bio je zahtjevni profesor patrologije i istočnog bogoslovlja gdje sam prvi puta čuo o Jurju Križaniću teološki govoriti; (Govorili smo za Pavićevce ispite: »Lakše se je riješiti istočnoga grijeha nego istočnog bogoslovlja«); Đuro Gračanin profesor osnovnog bogoslovlja, govorništva i homiletike zadivljivao je svojim otmjenim jezikom; mladi tada profesor patrologije i dijela dogmatike To-

* Ovdje donosimo prošireno izvješće i tekst govora što ga je red. prof. dr. Ivan Golub održao na sjednici Vijeća KBF-a 29. rujna 2000. Naslov je dodalo uredništvo.

mislav Šagi Bunić (propovjednik na mojoj mladoj misi), jedne je zbunjivao druge oduševljavao svojim osebnim i ne svima posve jasnim pristupom dogmi i povijesti dogmi (Turčinović mi je tada jednom rekao: »Da mi je vidjeti svijet Šagijevim očima«; kad sam idući na sprovod Josipa Turčinovića u rodni mu Sveti Petar u Šumi u Istru naveo Šagiju tu Turčinovićeovu rečenicu odvratio je: »Da mi je vidjeti svijet Turčinovićeovim očima«; a Laszlo Huzsvar i ja smo kod dekana branili Šagija od onih koji su se na nj tužili); plemeniti Janko Oberški, profesor Staroga Zavjeta je kroza suze tumačio izagnaničke psalme (dao je nezbrinutim novim profesorima – meni pa Rebiću stan u svojoj kuriji na Kaptolu 7, u kojoj je nekoć Jurju Križaniću tadanji prepošt Kaptola bio dao smještaj).

Specijalizaciju u dogmatskoj teologiji, na koju me je na prijedlog Vijeća Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, a po izboru prof. dr. Stjepana Bakšića, pročelnika Katedre dogmatske teologije poslao zagrebački nadbiskup dr. Franjo Šeper, obavio sam u Rimu na Papinskom sveučilištu Gregorijani neposredno prije i za vrijeme II. vatikanskog koncila. Upijao sam duh Koncila.

Videći kako se teologija obnavlja i poprima novo obličje zatražio sam nadbiskupa Franju Šepera, svog ordinarija da mogu uz dogmatiku studirati i Sveto pismo na Papinskom Biblijskom Institutu u svrhu budućeg dogmatskog rada. U to je naime vrijeme bio na vrhuncu sukob egzegeze i dogmatike. Htio sam da kao dogmatičar ne budem nesiguran na biblijskom tlu i da ne zavisim o šumi egzegetskih mišljenja.

Tema moje doktorske disertacije bila je (ekumenska) ekleziologija Jurja Križanića (»De mente ecclesiologica Georgii Križanić«, Roma 1964.). Još u Zagrebu sam se odlučio za Križanića pročitavši u Jagićevoj monografiji da je po njegovu naslućivanju Križanić značajan teolog no o tome da trebaju suditi teolozi. Istina, ja sam htio pisati u Zagrebu disertaciju o teologiji laikata no Stjepan Bakšić mi je rekao da se na našem Fakultetu preporučuju teme iz naše teološke baštine i uputio me na prof. Jurja Pavića koji mi je dao Jagićevu monografiju o Jurju Križaniću. A moja licencijatska radnja iliti Tezina na Papinskom biblijskom institutu u Rimu bila je iz područja biblijske, konkretno ivanovske pneumatologije (Iv 3,34b); objavljena je u časopisu istog Instituta »Verbum Domini« pod naslovom »Non ad mensuram dat Spiritum (Io 3,34b)« u Rimu 1965. Kod prof. Karla Pruemma izabrao sam kolegij »Eikon et doxa apud Paulum«. Nakon ispita mi je sijedi profesor preporučio da se tom pitanju detaljnije posvetim. Studij na Papinskom biblijskom institutu bio je u stvari i studij književnosti, posvećen jednoj jedinoj knjizi, knjizi nad knjigama, Bibliji izveden lege artis philologicae. I tako sam postavio temelje odnosno posijao sjemenke budućih mojih specijalnih zanimanja, biblijskih, ekumenskih, ikonoloških, pneumatoloških, filoloških i književnih. Habilitirat ću se poslije upravo radovima te vrste. Kad se je trebalo latiti habilitacione radnje sjetio sam se savjeta prof. K. Pruemma.

Počeo sam na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu predavati kad je u Rimu završavao II. vatikanski koncil. Predavao sam u duhu Koncila sadržajem i metodom. Nastojao sam da dogmatska teologija bude znanstvena, biblijska, pastoralna i ekumenska, vazda lijepo iskazana kako živom riječju tako i pismom. To sam utkao u predavanja i u pisanja. Strukturalno, namjesto skolaističkog postupka, uzeo sam, rekao bih, pokoncilski: Biblija, povijest, sistematika odnosno spekulacija. Slušači su upijali »novu« teologiju. Pohađali su svi do jednoga predavanja. Postavljali pitanja. Snimali i prepisivali predavanja. Sudjelovali na pripremanju skripata, osobito franjevci trećoreci. Sve na vlastitu pobudu. Bio je to dio općeg pokoncilskog zanosa.

Ni tada ni kasnije nisam nikad prozivao studente na predavanjima. »Prostim okom« bih vidio koga ima i koga nema na predavanjima. Kroza šalu bih kad bi se takav pojavio na predavanjima znao reći: »Osjećali smo prazninu.« Ili bih pak u pauzi nasamu upozorio slušača na obvezu prebivati dvjema trećinama predavanja. Nekad sam i uskratio potpis. Znao bih nakon mnogih godina sretnući bivšeg slušača onako sam od sebe reći mu prezime i kazati u kojem je redu i na kojem mjestu u klupi sjedio kao student.

No bilo je i otpora. Dekan se potužio nadbiskupu Šeperu da pod dogmatikom predajem Sveto pismo. On mu je odgovorio istom kad su izašli koncilski dokumenti s osmjehom: »Koncil mu je dao pravo«. Uveo sam obavezno čitanje literature. Dekan me pozvao da se petotečajci pismom koje su mu predali tuže da tražim previše literature i to najviše iz »Svezaka« a manje ili malo iz »Bogoslovske smotre«. Zamolio sam pismo da vidim potpis. A ono nepotpisano. Dekan reče da su mu ga dvojica predala. Kad sam ga pročitao u V. tečaju nastala je graja jer nitko nema pojma o pismu petog tečaja. Prosvjedovali su petotečajci kod Vijeća, Dekana i Velikog kancelara. Na ispitima sam vodio računa o čitanju literature.

Kako je moj predšasnik prof. Bakšić bio već bolestan slabo se je učilo kod njega. Dvojbu da kao njegov nasljednik pomalo »pritežem« na ispitima ili da odmah pokažem da treba učiti riješio sam opredjeljenjem za ovo drugo. Reče mi tada prof. Šagi: »Ja tu godinama predajem i o meni ništa, a o vama već u prvoj godini kruže anegdote. Pričaju studenti: Prof. Golub na dan ispita ispituje savjest u večer: Dragi Bože, danas sam imao ispite. Srušio sam šestoricu. Kajem se od svega srca i čvrsto odlučujem da ću se popraviti i da ću sutra srušiti desetoricu.« Jedan takav je rekao negdje: »Ako Golubu nije za moje zvanje nije ni meni«. Netko to prenio nadbiskupu Šeperu i on zatražio da ga se otpusti iz Bogoslovije. Ja išao Šeperu i zauzeo se za studenta s obrazloženjem da ima pravo nakon neuspjelog ispita naljutiti se. Studentu toga nisam nikad rekao. Bio je poslije uzoran župnik, pokoj mu duši. S naraštaja na naraštaj prenosilo se da dogmatiku treba učiti. Kad bi studenti popustili opet bih pritegnuo. Na ispitu nikad nisam uko-

rio studenta što nije naučio, jer ja ne znam njegove, možda opravdane razloge (bolest). A otprovio bih ga najčešće s riječima: »Vi ćete to dobro naučiti«. Na jednom ponovljenom ispitu bio sam iznenađen znanjem dotičnoga i to mu rekoh, a on meni: »Hvala što ste me vratili, i što ste me onako vratili, kako ste me vratili.« »Kako?« upitah. »Rekli ste mi: Vi ćete to lijepo naučiti. I odlučio sam baš tako naučiti«. Znalo mi sred zamora ponestati strpljivosti na ispitima. Kako je strpljivost najbolja strategija prije ispita bih odlučio da se ničim neću dati izazvati da izgubim strpljivost. Zanimljivo da me od onda ispiti nisu više tako umarali. Postali su nekako vedriji, a ništa manje zahtjevni. A onda bi mi opet popustila strpljivost. Ivan XXIII. reče: »Gdje je strpljivost ondje je radost – Ubi patientia ibi laetitia«. Uostalom, u životu se nikad nisam pokajao kad sam bio strpljiv. U kasnijim susretima bivši slušači iskazivali bi mi zahvalnost. Jedan, kad sam mu čestitao na imenovanju biskupom reče mi, kako se sjeća ispita kod mene; otac mu je, veli, bio na umoru i bio je zbog toga, očito, zbunjen na ispitu; dakako ja nisam znao za očevu agoniju, no on je ponio dobro sjećanje s ispita. Glede ocjenjivanja različito sam u raznim dobama postupao. Ima nešto u onoj uzrečici: »Mladi profesor pita studenta ono što on, profesor, ne zna; zreli profesor pita studenta što on, profesor zna, a stari profesor pita studenta ono što student zna.« Jednom se u vrijeme ispita zbornicom ushodao Šagi Bunić: »Ostario sam, ostario«. – »Ma niste«, govorili su mi. »Jesam. Ne mogu studentu dati nedovoljan«, reče. Ispočetka nije mi lako bilo utvrditi koju ocjenu zavređuje ispitanik. Kasnije mi je već u trećoj minuti bilo sve jasno. I ono što bih dulje od toga pitao bilo je samo zato da se ispuni slovo zakona. To je valjda kao i s liječnicima. S godinama iskustva liječnik brzo uspostavi dijagnozu. Nakon početničkih nedoumica došao sam do stava: odlučujuće su ocjene izvrstan i dovoljan, s izvrsnim se izdvaja iz vrste, a s dovoljnim se utvrđuje dovoljno znanje. Te dvije pozitivne ocjene, najviša i najniža traže da budu temeljito pokrivenne studentovim znanjem. Dovoljan nije u stvari nedovoljan. I za dovoljan treba znati i to dovoljno. Prof. Andrija Živković je u tome bio primjer. Kad je rektor Zagrebačke bogoslovije dr. Franjo Šeper jednog ređenika za prezbiterat koji je iz moralne teologije kod Živkovića imao dovoljan poslao neka ide k profesoru da ga još jednom ispita jer kakav će to biti svećenik s dovoljnim iz morala, Živković je ordinandu rekao: »Reci ti svome rektoru: Tko kod Andrije Živkovića ima dovoljan taj je dovoljno spremljen za svećenika iz moralne teologije«. Kakogod bi odličan odnosno izvrstan po etimologiji trebao biti ocjena izvan vrste nekad sam bivao šire ruke. Onda sam za one koji bi se posve istakli uveo i u indeks upisao »Summa cum laude«. Takve bih ocjene dao dvije tri ili ni jednu u akademskoj godini. Glavari-ma studenata se stvarnim ocjenama daje stvarno obavještenje o studentu. Nedovoljan bih uvijek upisivao u prijavnicu. Na prvom ispitu postavljao bih obično samo jedno pitanje. Tako bih lakše došao do uvida koliko je kandidat duboko

ušao u stvar, kako razvija misao. Lakše bih stupnjevao u ocjenjivanju kakvoću njegovog znanja. To osobito važi za diplomski usmeni ispit kao i magistarski. Na ponovljenom ispitu bih pak postavljao više pitanja, da vidim cjelinu znanja. Da predusretne one koji bi računali na »popust« na ispitu rekao bih u šali najavljujući ispite: »Kod ispita dobivam akutni napad skleroze pa nikoga ne prepoznajem. Kad zapišem ocjenu skleroza me pusti, pa vidim da je ispitanik npr. moj zemljak.«

Uvjeti u kojima se je odvijao nastavni i istraživački teološki rad bili su posebni. Mogu se razlikovati tri razdoblja: komunističko doba, vrijeme rata i poratno doba. U komunističkom doba osobito onom ranijem bili smo u stvari bez knjiga, bez časopisa, bez mogućnosti odlazaka u inozemstvo u biblioteke i na simpozije. Knjižnice su fakultetska i bogoslovskosjemenišna dobivale darovane knjige, najvećma priručnike, poglavito latinske, dosta stare odnosno zastarjele, a, veli se: »Poklonjenu konju ne gledaj zube«. Profesori nisu bili uopće plaćeni nakon isključenja Fakulteta sa Sveučilišta. Umirovljeni profesori su predavali besplatno. Ostali su dobivali skroman honorar po satu što je vodilo do gomilanja sati. U pomoć su pritekli redovnici, oni su bili zbrinuti u samostanima. Postojalo je nepisano pravilo da nema majorizacije redovnika to jest da niti jedan red ne može imati na Fakultetu više profesora nego drugi redovi, prevladavati bročano nad drugima.

U vrijeme rata četverogodišnjeg makar je bilo slobode nije bilo posebne slobodnosti ni u koga. Ni u profesora ni u slušača. Poratno razdoblje predstavlja pomake naprijed. Sastav studenata se mijenja, sve više je laika. Fakultetu se priznaje unazad trajna prisutnost u Sveučilištu, i nakon isključenja iz Sveučilišta 1952. U vrijeme povratka Bogoslovnog fakulteta u Sveučilište tadanji dekan Šagi Bunić je donio vijest da se je govorilo na Sveučilištu o tome da prvi rektor Sveučilišta po povratku našeg fakulteta u Sveučilište bude s Teološkog fakulteta kako bi se i na taj način popravila isključenjem Fakultetu nanesena nepravda i da je on, dekan naveo u tom spletu dva imena, Ivana Goluba i Franju Šanjeka, koji su prisutni i u vanjskom znanstvenom svijetu. Pomišljao sam ne bi li ovom prilikom trebalo osnovati katoličko sveučilište, osobito kad imamo Institute nalik fakultetima, kako su učinili Mađari koji su kao Teološki fakultet bili kao i mi isključeni iz državnog Sveučilišta, ali se nadolaskom demokracije u nj nisu vratili nego osnovali svoje crkveno sveučilište. Ili Česi koji su bili u državnom sveučilištu no zbog gorkih iskustava nisu dolaskom slobode htjeli u njemu ostati.

Stvara se međufakultetska suradnja, gdje sam nastojao biti djelatni i kao predavač na Studia Croatica u doba njihova osnutka, i kao član povjerenstava za magistarske i doktorske radove na Filozofskom fakultetu (za magistarski rad Bratoljuba Lučina o Marku Maruliću, za doktorski rad Vesne Tadjina Gamulin o Marku Antunu De Dominisu...).

Pročelnik sam Katedre dogmatske teologije od 1969. I promicatelj dogmatske specijalizacije. Briga pročelnika su kolegiji i kadrovi. U šali bih govorio da sam Boga dao Turčinoviću, Krista Šagiju, Crkvu Ivančiću, sakramente Stariću a sebi zadržao čovjeka (antropologiju) i Duha Svetoga (pneumatologiju). Uveo sam uz suglasnost Vijeća Fakulteta pneumatologiju. U tome smo ako ne prvi, onda među prvima u svijetu, a možda i prvi uopće. Uvođenje tog kolegija tražila je ekumenska raspoloživost i karizmatički pokreti u Katoličkoj Crkvi. Neka na posve znanstven način slušači budu upoznati s naukom o Duhu Svetomu. Također sam uz suglasnost Vijeća uveo Teologiju pisane i predane Božje Riječi iliti Teološku epistemologiju. I također dogmatski kolegij Otajstvo crkve iliti ekleziologiju. Također izborni predmet »Umjetnost kao locus theologicus«. Vazda sam snovao kako bi umjetnosti, osobito umjetnosti riječi, trebalo pristupiti ne samo povijesno nego bogoslovno i sustavno. Glede dogmatske specijalizacije Katedra za dogmatsku teologiju je u smislu dokumenta »Sapientia Christiana«, opasaka Kongregacije za kršćanski odgoj i Statuta Fakulteta preustrojila odnosno preimenovala »Dogmatsku specijalizaciju« u: »Specijalizacija u dogmatskoj teologiji: Teološka antropologija«. S time da se specijalnost »Teološka antropologija« kako završi trogodišnji ciklus (magistrandski i doktorandski) može zamijeniti novom specijalnošću ili ovu zadržati kao stalnu. Za specijalna predavanja davao sam teme u kojima sam sam istraživački potkovan. Pri tome nisam samo donosio ishod istraživanja nego i hod istraživanja. Magistrandi naime i doktorandi koji pišu ili se spremaju da pišu svoje radnje na taj način imaju priliku vidjeti tijek jednog, profesorovog, istraživanja i time se u vlastitom istraživanju okoristiti.

Što se kadrova tiče nije bilo lako jer ih nije bilo. Jedno dugo razdoblje nisu naši ljudi studirali vani niti se specijalizirali radi režima koji nije puštao u inozemstvo nikoga osim športaše i političare, svoje dakako. Zoran je moj primjer. Kroz 18 mjeseci svaka dva tjedna odbijana mi je molba odnosno žalba za dobivanje putovnice/pasoša radi studija u Rimu. Tek kad je nadbiskup Šeper kao član koncilske pripremljene komisije u Rimu prosvjedovao kod jugoslavenske ambasade radi toga, dobio sam pasoš. No vrsni kasniji djelatnici Tomislav Šagi Bunić i Josip Turčinović doktorirali su kod vrsnih profesora u Zagrebu, Šagi kod Josipa Marića, Turčinović kod Šagi Bunića. Dogmatskoj su Katedri pomagali profesori s drugih katedri: Šagi, Turčinović, Ivančić, Škvorčević i Tenšek... Osim toga crkva nije mogla a hrvatska kasnija vlast je oklijevala otvarati nova radna mjesta. Kad se je stanje poboljšalo sve dogmatske predmete koje su predavali kolege s drugih katedri preuzela je Dogmatska katedra, dobivši nove kadrove.

U godini prije moga odlaska u starosnu mirovinu gledao sam, dakako u dogovoru i suglasju s Katedrom, da katedra bude osigurana dostatnim, vrsnim i suradljivim kadrovima. Uz dugogodišnjeg profesora dr. Aldu Starića, došao je doc.

dr. Stjepan Kušar (kojeg sam kao Rektor Zagrebačke bogoslovije bio slao u Rim na studij), a na mjesto višeg asistenta dr. Vlade Košića (koji je pod mojim vodstvom izradio doktorsku disertaciju), imenovanog pomoćnim biskupom zagrebačkim došao je mr. Josip Krpeljević, (koji je magistrirao na Gregorijani u Rimu iz dogmatske specijalizacije), također je došao doc. dr. Ivan Karlič (koji je doktorirao iz dogmatske/kristološke specijalizacije na Seraphicum u Rimu). Vodio sam razgovore i o tome da dođe na Katedru i laik, žena, što se možda i ostvari u predstojećem doba. Suradnja na Katedri je uzorna svih godina. S malo riječi puno suglasnosti.

Kad je viši asistent s Katedre dogmatske teologije postao biskupom Katedra je predložila Vijeću Fakulteta da se riješi ne samo nastali slučaj nego da se doneše i načelni zaključak, da se od slučaja ili povodom slučaja prijeđe na načelo. Zauzeto je stanovište u duhu II. vatikanskog koncila i drugih dokumenata da glavne predmete na Fakultetu treba predavati onaj komu je to glavni posao, a ne dodatak drugom inače glavnom poslu. Biskupu je glavni posao biskupska služba, njemu, kako reče Bonaventura Duda, Fakultet ne smije biti alibi. Izbio se stav da se ostane na dosadanjem običajnom nepisanom »zakonu« da profesori postavši biskupima ne predaju na Fakultetu. Tako profesor Juraj Posilović, postavši senjskim biskupom, poslije zagrebačkim nadbiskupom više nije predavao na Fakultetu; prof. Antun Bauer postavši zagrebačkim nadbiskupom više ne predaje; dr. Josip Lach postavši zagrebačkim pomoćnim biskupom više ne predaje; prof. Josip Stadler postavši vrhbosanskim nadbiskupom više ne predaje. Na Fakultetu kao Fakultetu biskupi nisu predavali. Predavali su biskupi u slučaju potrebe na Visokim bogoslovnim školama koje nisu bile fakultet. Ponovnim ulaskom Fakulteta u Sveučilište nakon isključenja ušle su i te Visoke teološke škole kao područni studiji Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sveučilište, i s njima i njihov kadar. Vijeće je prihvatilo prijedlog Katedre dogmatske teologije i donijelo (na 9. sjednici, 16. IX. 1999.) jednoglasno odluku da u smislu dosadašnje tradicije »biskupi ne mogu predavati na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu osim u iznimnim slučajevima i to samo kao vanjski suradnici predajući izborni predmet kada je to neophodno potrebno o čemu u svakom pojedinom slučaju odlučuje Vijeće«, naravno, na prijedlog pročelnika Katedre. Ovo je našlo svoju potvrdu u stavu Kongregacije za kršćanski odgoj (koji je Vijeću došavši iz Rima prenio dekan Fakulteta komu su na pitanje mogu li biskupi predavati na Fakultetu odgovorili da ne mogu) i primjer u praksi Papinskog sveučilišta Gregorijane u Rimu.

Bilo mi je stalo da se postavi spomenploča profesorima dogmatike Antunu Kržanu, prvom profesoru dogmatike i Stjepanu Bakšiću posljednjem profesoru dogmatike, svakome na mjestu njegovog stanovanja, Kržanu na dvoru Kaptol 6, a Bakšiću na dvoru Kaptol 8 u Zagrebu. Ploče je na moj prijedlog postavio Fa-

kultet u suradnji s drugim ustanovama kojih su ova dvojica bili članovi. Sastavio sam tekst ploče. Podržao sam svečanu komemoraciju u Zagrebu 1990. o 100. godišnjici rođenja Jurja Pavića, uzidana u temelje Katedre istočnog bogoslovlja, i potaknuo postavljanje spomenploče u rodnim mu Dragoševcima u Žumberku.

Bio sam i obnašatelj dužnosti pročelnika Katedre fundamentalne teologije nekoliko godina. Nakon umirovljenja prof. Gračanina a prije preuzimanja Katedre od strane prof. Ivančića.

Deset sam godina bio obnašatelj dužnosti pročelnika Katedre ekumenske teologije i promicatelja ekumenske specijalizacije. Skrbio sam se oko kadrova i programa. Mojim nastojanjem opet je uvedena istočna liturgika i k tome istočna ikonografija te duhovnost kršćanskog istoka (koju je spremno preuzeo predavati doc. dr. Jure Zečević) kao i Kanoni istočnih crkava (pri Katedri kanonskog prava jer nije trenutno postojao u istočnom pravu specijaliziran predavač na Ekumenskoj katedri). Tako da na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu postoji neka vrsta Istočnog Instituta u malom i da svatko može dobiti ovdje osnovna saznanja iz tog područja, posebno studenti grkokatolici koji tradicionalno studiraju na našem Fakultetu. Ekumensku specijalizaciju smo u smislu dokumenta »Sapientia christiana«, opasaka Kongregacije za kršćanski odgoj i Statuta Fakulteta preustrojili odnosno preimenovali: »Specijalizacija u ekumenskoj teologiji – Temelji ekumenizma«. S time da se nakon trogodišnjeg ciklusa (magistarskog odnosno doktorandskog) može uzeti drugi neki vid za specijalizaciju ili ovaj zadržati kao stalan. Što se tiče kadrova, na Katedri ekumenske teologije se habilitirao Ratko Perić i upravo kad je trebao nastupiti imenovan je mostarskim biskupom. Držeći se stava da treba dovesti na Katedru vrsne i suradljive kadrove predložio sam Vijeću dr. Juru Zečevića i dr. Petra Bašića.

Sve vrijeme sam se zalagao a nekad se i borio za samostojnost Katedre, ne samo »svoje« nego svake. Opirao sam se presizanjima u nadležnost Katedre ma od kud ona dolazila. Makar s kako visokog mjesta. Ne dao se slomiti pod pritiscima. Na Katedru spada briga za programe i za kadrove. Tražio sam da se uvede usus da članovi povjerenstva za natječaj za Katedru budu iz same Katedre za koju je raspisan natječaj. Samo kad to nije moguće mogu biti iz susjedne katedre. I to se je »uhodalo«. Isto sam tražio da je potrebno da pročelnik Katedre za napredovanja nastavnika s Instituta Fakulteta kao i iz područnih studija predlaže da se raspiše natječaj, što je Vijeće također prihvatilo.

Bio sam član komisija za izradu svih statuta Fakulteta u ovih 30 godina što sam član Vijeća Fakulteta. Vijeće mi je povjerilo da oblikujem članak (2) o svrsi Fakulteta za posljednji Statut Fakulteta. (»Članak 2. par. 1. Svrha je Fakulteta istraživanje, predavanje i unapređivanje teologije kao vjere koja traži razumijevanje i kao znanosti spasenja koja sustavnim razmišljanjem nad Objavom i vjerom pomaže crkvenom učiteljstvu i služenju Božjem narodu da se baština kr-

šćanske mudrosti koju su predali stari potpunije otkriva, djelotvornije današnjem naraštaju naviješta, da se unapređuje ekumenski razgovor sa svim kršćanima i promiče dijalog s nekršćanima i nevjernicima, sa svijetom i kulturom, da se uz istinitost i dobrotu našim suvremenicima prikaže 'ljepota Otajstva spasenja i njegova osloboditeljska snaga te da se suočava s novim pitanjima koja se postavljaju pred Crkvu', s posebnom brigom za vlastiti prostor i vrijeme.) Zauzimao sam se vazda za autonomiju Fakulteta i za samosvojnost. Tako kad je trebalo usklađivati Statut s rimskim dokumentom »Sapientia christiana« zastupao sam skupa s prof. Šagijem stanovište da samo u onome što je nužno i naloženo mijenjamo svoj statut u ostalome da ga zadržimo. A kad se je usklađivao statut Fakulteta sa statutom sveučilišta po povratku Fakulteta u Sveučilište zastupao sam stav da se zadrži što više samosvojnosti iliti posebnosti na koje, po dogovoru sa Sveučilištem imamo pravo, i da se ne istrčava i bude »papskiji od pape«. Zastupao sam stanovište da zadržimo svoj način biranja dekana. Da naime Vijeće bez američanskog nadmetanja, natjecanja, davanja programa bira jednoga između redovnih i izvanrednih profesora za dekana kao do sada. Zastupao sam također da treba zadržati i habilitaciju kao našu posebnost. Nije zadržana naša posebnost da u sasvim iznimnim slučajevima netko tko uživa veliki znanstveni ugled uz jednoglasni pristanak prisutnih članova Vijeća može biti izabran izravno za redovnog profesora. Tako je, na moj prijedlog docent dr. Marijan Valković bio izabran za redovnog profesora. Također nije zadržana kao naša posebnost da student u istom ispitnom roku može izaći samo jednom na ispit, čime se je pridavala ozbiljnost izlasku na ispit i uklanjalo »lutrijsko« izlaženje na ispit (jer, po sveučilišnom propisu, student može u istom roku nakon dva tjedna opet izaći na ispit iz predmeta koji nije bio položio). Predlagao sam da se ne može pri ponovljenom dolasku na isti ispit dobiti najviša ocjena, da se ograniči broj izlazaka na ponovni diplomski usmeni ispit. Nešto od toga je usvojeno nešto nije. Nije se lako odupirati nahrupljujućoj amerikanizaciji i na Sveučilištu i zagovarati evropeizaciju odnosno očuvati dakako s napredkom evropsku višestoljetnu akademsku tradiciju (kao način napredovanja profesora i spremanje nasljednika na Katedri). Nova et vetera.

Držao sam nepisane »zakone« i mlađima ih priopćivao kao što su: da predsjednik ispitnog povjerenstva (diplomski usmeni ispit, magisterij i doktorat) može u dvojbi sam dati višu ocjenu (što sam uvijek i rado činio), da je »prima lectio brevis«, »ultima lectio nulla lectio«. Uvjeren sam da se može neke posebnosti od kojih se otstupilo opet uspostaviti s prizivom na iskustvo stečeno nakon toga.

Tu je Institut za ekumensku teologiju i dijalog »Juraj Kržanić« Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu sa svojih sedam Odjela, na kojih sam osnivanju radio kroz 14 godina što sam bio prvim predstojnikom Instituta: Odjel za kršćanski istok, Odjel za hrvatski glagolizam, Odjel za kršćanski zapad,

Odjel za hrvatsku sakralnu bibliografiju, Odjel za ekumensku teologiju, Odjel za dijalog sa suvremenim svijetom i Odjel za dijalog s nekršćanima. Gledao sam da se pojedini Odjeli rasporede decentralizirano i prema prostorima gdje ima najviše mogućnosti i potrebe za njihovo djelovanje (tako je Odjel za kršćanski zapad uspostavljen u Đakovu). Nakon višekratnih dodira s Teologijom u Sarajevu u vezi s uspostavljanjem Odjela za dijalog s nekršćanima u Sarajevu zaključili smo da se on ipak tamo ne uspostavlja jer se radi o drugoj državi i jer će ionako Teologija u Sarajevu postati Fakultetom koja bi onda sebi pridružila taj Odjel a Institut bi onda ostao bez njega. Kod isusovaca na Jordanovcu u Zagrebu je Odjel za dijalog sa suvremenim svijetom i kulturom i Odjel za dijalog s nekršćanima. Tako da je Institut za ekumensku teologiju i po svojoj razmještenosti i ekumeničan i dijalogalan. Institut za ekumensku teologiju i dijalog »Juraj Križanić« jest znanstveno-istraživačka i nastavna ustanova Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u smislu koncilskih odredbi iz Unitatis redintegratio, Gaudium et spes i Optatam totius te u skladu sa Statutom Fakulteta. Institutu je glavna svrha poticanje, organiziranje i provođenje znanstvenog istraživanja s područja ekumenske teologije te s područja dijaloga sa suvremenim svijetom što postiže preko svojih sedam odjela i drugih odjela koji se još mogu osnovati. Institut je dakle akademska ekumenska institucija pa je, u počecima, trebalo otkloniti nesporazume s onima koji su mislili da je on praktična operativna ekumenska ustanova. Ekumenskim bih djelatnicima koji su se obraćali na Institut odgovarao: »Vi ekumenski radite a mi ćemo to proučavati«. Vijeće Fakulteta je prihvatilo moj prijedlog da se Institut nazove imenom »Jurja Križanića«, preteče kršćanskog ekumenizma i proroka mesijanizma kulture.

Suutemeljitelj sam, s pokojnim Šagijem i Turčinovićem (kako mi je teško izreći riječ pokojni) ekumenskog biltena »Poslušni Duhu« odmah po završetku koncila 1966., koji sada nastavlja izlaziti kao časopis kojemu sam glavni urednik a doc. dr. Jure Zečević izvršni i izvršni urednik. Bilten je nailazio na oduševljen ekumenski prijem i na korjenito odbijanje.

Vijeće Fakulteta je osnovalo Odbor za hrvatske dopune trećem izdanju Lexikon für Theologie und Kirche i mene izabralo za predsjednika Odbora. Predložili smo niz natuknica kojima se obuhvaća primjereno izdanju crkva i teologija kod Hrvata. Za ulazak Marulića, nečuvano, morao sam se uporno boriti. Kao i za Klovića. Čak s prizivom na glavnog urednika, teologa i prijatelja biskupa Waltera Kaspera.

Kao prinos poznavanju i promicanju II. vatikanskog koncila suosnovao sam Bogoslovsku tribinu ubrzo po Koncilu koja dandanas djeluje. Zatim sam utemeljio časopis »Spectrum – ogledi i prinosi studenata teologije« koji isto 33 godine izlazi kao zrcalo naraštaja studenata teologije i promiče koncilsko usmjerenje studenata teologije. Zbog kritičkih i smjelih glasova mladih studenata teologije

Spectrum je došao i na Vijeće Fakulteta. Zanimljivo, zagovarao ga je valjda najstariji profesor dr. Janko Oberški. Ja sam govorio, tada još nisam bio u Vijeću, da se ne može od mladeži tražiti da piše kao da ima četrdeset godina, već da piše primjereno dobi i vremenu. A to su bile burne po svem svijetu godine oko 1968. Tražio sam da se možebitne mjere na mene usmjere a ne na studente. Spectrum je došao i na stol članova Biskupske konferencije Jugoslavije radi pisanja o jednoj bogosloviji. A zbornik predavanja Spectrumove Bogoslovske tribine »Mi, Crkva i drugo« objavljen u Spectrumovoj biblioteci u Zagrebu 1971. dospio je, čuli smo, 1971. na sudbinsku sjednicu Centralnog komiteta Saveza komunista Republike Hrvatske. Ostao sam glavnim i odgovornim urednikom Spectruma dok nije bilo više opasnosti da ga se ugasi.

Smatrao sam da treba kao kruh nasušni stvoriti teološku bibliografiju, pa sam utemeljio Hrvatsku kršćansku bibliografiju i potom Hrvatsku sakralnu bibliografiju (*Bibliographia sacra croatica*) kojoj je urednikom bio založeni profesor dr. Aldo Starić, pa neumorni pokojni Marko Mišerda a djelo je nastavio njegov jednako neumorni subrat dr. Petar Bašić, a kraće vrijeme, do svog imenovanja biskupom Vlado Košić. Utemeljio sam također izdanje »*Monumenta sacra croatica*« kojemu sam glavni urednik. No do sada nije ništa objavljeno zbog izdavačkih teškoća.

Kako bi se profesori teologije suradnjom, izmjenom radova, usaglašavanjem kolegija, izdavanjem priručnika i bogoslovnih klasika povezali utemeljio sam, dakako u suradnji sa samim profesorima, Konferenciju profesora teologije dogmatske, fundamentalne, otačke i ekumenske. Izabran sam u dva mandata za predsjednika Konferencije.

Od 1985. sam profesor gost (*docente invitato*) na Papinskom orijentalnom institutu u Rimu gdje držim kolegije iz ekumenizma i povijesti ruske teologije, u stvari o raznim vidovima života, djela i misli Jurja Križanića. Tu vodim i doktorske disertacije kao moderator/mentor. Trebam zahvaliti Vijeću Fakulteta koje mi je to omogućivalo. Zahvalan sam profesorima koji su me zamjenjivali, Aldi Stariću i Šagi Buniću. Šagi je na sjednici Vijeća obrazlagao: »To nije stvar jednog našeg profesora nego sviju nas, našeg Fakulteta«. Za mene su semestri predavanja u Rimu bili »vrijeme milosti« jer sam mogao raditi u bibliotekama i arhivima. I poslije te plodove istraživanja objelodaniti kao što su izvori o Kašićevoj Bibliji u arhivu Svetog Oficija, izvori o Jurju Križaniću u dominikanskom arhivu i u Svetom Oficiju, izvori o Juliju Kloviću, o Marku Antunu De Dominisu, istraživanja o teologiji igre ...

Od 1992.–1997. član sam Međunarodne teološke komisije u Vatikanu. Angažiran u izradi dokumenta »Kršćanstvo i religije«, posebno izradom poglavlja »Univerzalnost Duha Svetoga«. Izlazio sam smjelo i sabrano kod izrade ovog i drugih dokumenata (Izabrana pitanja o Bogu Otkupitelju, Bog radosna vijest –

koji je objavljen ne kao dokument nego kao knjiga radova »Commission Théologique Internationale, Dieu, la bonne nouvelle«. Cerf Pariz 1999. gdje su ugrađeni i svoji) sa svojim ikonološkim i pneumatološkim i poetskoteološkim istraživanjima, što je prepoznatljivo u samim dokumentima. Pravo je zadovoljstvo vidjeti svoj trud ugrađen u ovako visok dokument. Uz rad obogaćujuće je druženje s teozozima, nas trideset probranih iz cijelog svijeta i od pape imenovanih. Puno sam tu naučio. Najdojmljivije je da se puno i otvoreno raspravlja, da se daju primjedbe, predlažu dopune, ne štede se kritike i da se pri tom nitko ne ljuti, nitko ne vrijeđa jer je svima stalo samo da što bolje izađe sam dokument. Bio sam vrlo zauzet, slijedio svoje spoznaje, saznanja i osvjedočenja ne obazirući se je li to i probitačno. U tom pogledu sam posve slobodan.

Djelatan sam u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, čiji sam dopisni član. Član sam Odbora za izdavanje djela Jurja Križanića i radova o Jurju Križaniću, također sam član Odbora za izdanje Časoslova Farnese Julija Klovića. Za izdanje sam napisao oveću studiju koja je prevedena na njemački i engleski. Na moj je prijedlog 1983. HAZU obilježila 300. godišnjicu pogibije Jurja Križanića, 1978. obilježila je 400. obljetnicu smrti Julija Klovića a 1998. i 500. godišnjicu rođenja Julija Klovića međunarodnim simpozijima, gdje sam bio i član Organizacijskog i znanstvenog Odbora i predavač. Inače sam dosta sudjelovao na međunarodnim simpozijima iz teologije i križanicologije. I držao pojedinačna predavanja na Sveučilištima u Milanu, Genovi, Udine (u Italiji), na sveučilištima Yale, Columbia, Harvard, na Merry Washington College u Fredericksbourgu (u Sjedinjenim Američkim Državama) te u Ruskoj akademiji nauka u Lenjingradu 1981. kao prvi teolog i svećenik nakon revolucije 1917.

Biskupu Vigevana i Gradskom poglavarstvu Vigevana predložio sam da se o 300. obljetnici smrti organizira međunarodni simpozij o Juanu Caramuelu, biskupu Vigevana, misliocu s područja moralne teologije, prijatelju Jurja Križanića, preteći ekumenizma i poetske teologije, koji je prije Leibniza izumio binarnu aritmetiku na kojoj se temelji današnja kompjuterizacija i prije Bacha postavio il clavicembalo ben temperato. Simpozij je doista održan 1982. u Vigevanu pod naslovom »Juan Caramuel – Le meraviglie del probabile«.

A upravo je izišla u Njemačkoj u Paderbornu u nizu »Biblia Slavica«, koji donosi sve protoprijeводе Biblije na slavenske jezike, Hrvatska Biblija Bartola Kašića, čije smo izlaženje 1978. dogovorili prof. Reinhold Olesch i ja. Kako i pišu urednici u predgovoru izdanju: »Poslije VIII. međunarodnog slavističkog kongresa u Zagrebu 1978. Reinhold Olesch (1910.–1990.) u suradnji s Ivanom Golubom stvorio je plan da se ovo veledjelo hrvatske pobožnosti i hrvatskog jezika objelodani«. Predložio sam suradnike, za pripremanje kritičkog izdanja u suradnji sa mnom Marka Mišerdu (pokoj mu duši) i Petra Bašića, a za tekst o Kašićevu jeziku Radoslava Katičića. A sam sam napisao dva obimna rada o

Kašićevoj Bibliji: »Kašićs Übersetzung und die biblische Vorlage« (str. 91–98) i »Quellen zur Bibel Kašićs im Archiv des Heiligen Officiums« (str. 131–196). Urednici još pišu u predgovoru: »Urednici zahvaljuju svima pomogačima i suautorima. Na prvom mjestu Ivanu Golubu, čija je tiha i učinkovita pomoć u ponekoj teškoj situaciji uspjela otkloniti prepreke«. Kad je Biblija već tiskana uočeno je da je na naslovnici ispalo moje ime. Budući da je već bila uvezana izdavač nije bio voljan propust ispraviti jer bi trebalo sve iznova uvezivati. Naslov Kašićeve Biblije je: »Versio Illyrica Selecta seu Declaratio Vulgatae editionis Latinae Bartholomaei Cassij... Anno 1625... Ediderunt Hans Rothe et Christian Hannick, e codicibus manuscriptis transtulerunt Petar Bašić et Julije Derossi et Zlata Derossi, curis elaboravit atque apparatus critico instruxit Petar Bašić« i tu je dalje ispalo »cooperante Ivan Golub«. Kakogod bilo profesori našeg Fakulteta su ponijeli najviše posla oko ovog znamenitog izdanja. Da je ova Biblija izišla kad je prevedena u 17. stoljeću imali bismo već davno standardni hrvatski jezik i predusrele bi se mnoge nedoumice i izbjegle trzavice kasnijih vremena.

Sudjelovao sam kao biblijski suradnik na tzv. Zagrebačkoj Bibliji iliti Bibliji »Stvarnosti« obradom starozavjetnih, kako sam u šali znao reći »ljubavnih« knjiga, naime Rute, Ezre, Tobije, Judite i Estere. Preporučio sam glavnim urednicima Bonaventuri Dudi i Juri Kaštelanu da se uključi u pothvat i rimskog doktora magistra biblijskih znanosti Adalberta Rebića što je prihvaćeno.

Urednik sam III. sveska (Barok i prosvjetiteljstvo) edicije Hrvatska i Evropa u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Izdanje ima pet svezaka i izlazi na hrvatskom, engleskom i francuskom kao zasebnim svescima. Urednici svezaka tvore uredništvo cijele edicije. U svakom svesku teologija ima svoje mjesto. Izišao sam s prijedlogom da se iz svih svezaka izvadi sloj o teologiji i ukoriči kao jedno djelo o teologiji kod Hrvata.

U Leksikografskom zavodu u uredništvu za Hrvatsku, bio sam (možda po želji Miroslava Krleže) urednik struke Religija, povijest crkve i teologija za drugo izdanje Enciklopedije Jugoslavije. Rečeno mi je da je teologija, crkva i religija u prvom izdanju sličila poštanskom sandučiću. Ušlo je u Enciklopediju s tog područja ono što je bilo onako nasumce ubačeno. Za drugo izdanje sam predložio više od dvije stotine novih natuknica, predlagao autore, prosudio od njih izrađene natuknice koje sam prihvaćao ili vraćao na doradu ili odbijao. Zatražen da budem za istu struku urednik u Hrvatskom biografskom leksikonu toga nisam prihvatio. Miroslav Krleža mi je to zamjerio. A nisam prihvatio zato što bi uz već preuzete obaveze ovo nadilazilo moju nosivost.

Otklonio sam da budem član prvog saziva Nacionalnog vijeća a prihvatio kasnije da budem član Matičnog povjerenstva Sveučilišta, zauzimajući se za napredovanje sveučilišnih nastavnika, živo pa i žustro.

Sva ova djelatnost nije bila niti jest nespojiva s radom na Fakultetu. Naprotiv predstavlja povezanost Fakulteta s vanjskim znanstvenim ustanovama i istraživačkim pothvatima.

Ne napuštajući ni jedne djelatnosti na Fakultetu bio sam od 1969. do 1972. rektor Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu. Kao što je biskup zagrebački Juraj Drašković smjesta utemeljio u Zagrebu sjemenište pošto je Tridentski koncil donio odluku o osnivanju sjemeništa, tako je nadbiskup zagrebački Franjo Kuharić nakon II. vatikanskog koncila koji je odredio da se preustroje sjemeništa pozvao mene da sa suradnicima koje odaberem preuzmem vodstvo Nadbiskupskog sjemeništa. Koncilsko usmjerenje bilo je razlogom da sam makar ne lako, pogotovo ne olako ipak primio dužnost rektora. Shvatio sam da je II. vatikanski koncil za razliku od Tridentskog koncila sjemeništa zamislio ne kao samostan nego kao mjesnu crkvu, i svećeničku duhovnost ne kao monastičku nego kao pastoralnu. U tom sam smislu sa suradnicima radio na tome da sjemenište bude smješteno u mjesnu crkvu a ne kao samostan izdvojeno. Utemeljio sam stoga »Zajedništvo – bilten za komunikaciju klera Zagrebačke nadbiskupije« koji je upravo sjemenište povezivao sa Zagrebačkom crkvom, i bio mu u tri godine izlaza glavni urednik. Vodio sam se mislju poslanice Hebrejima da se svećenik uzima od ljudi i za ljude u njihovu odnosu prema Bogu sam okružen slabošću da bi imao razumijevanja za one koji griješe iz neznanja. I to preveo: svećenik se uzima od ljudi svoga vremena i za ljude svoga vremena. Kako nema ljudskosti bez slobode širio sam prostore slobode. A glavare uvjeravao da treba strpljenja pri pregradnji od Tridentskog monastički zamišljenog sjemeništa u Vatikansko pastoralno, u mjesnu crkvu uključeno sjemenište. Upozoravao sam da će biti zloporaba, nereda ispočetka. Baš kao što kod pregradnje kuće biva prašine i nereda. Nije dosta strpljivost onoga koji radi nego i onih okolo. A nema rasta bez strpljivosti. To što je u istoj osobi bio profesor Fakulteta i rektor Sjemeništa imalo je svojih prednosti, nije dolazilo do zadjevica između dviju ustanova. Kad sam preuzimao rektorsku dužnost savjetovao sam se i sa svojim profesorima iz Rima. Rekli su mi ne ostajati na njoj dulje od šest godina ako se ne želim isključiti iz teološke struke, a ne dulje od deset godina ako hoću sačuvati (duševno) zdravlje.

Kao rektor a i kao profesor slao sam na studij to jest tražio zagrebačkog nadbiskupa da pošalje na studij u Rim odnosno u Njemačku darovite i karakterne pitomce odnosno studente (Stjepana Kušara, Đuru Zalara, Matiju Berljaka, Josipa Balobana... Vani su ostali neki...). S nakanom da sutra budu profesorima na Fakultetu ili djelatnici u Zagrebačkoj crkvi. Doista oni su svi listom sada profesori na našem Fakultetu. Također sam kad se radilo o studentima redovnicima predlagao njihovim provincijalima da ih šalju na studij (Marka Mišerdu, franjevac trećoreca, Tomislava Mrkonjića, franjevac konventualca, čini mi se, Lukača, dominikanca.... Svi su oni doktorirali). Pri tome se nisam vodio samo njihovim

interesom za dogmatiku. Tako sam jednoga koji je kod mene iz dogmatike dobio ocjenu dobar preporučio njegovom provincijalu za studij videći njegovu pronicljivost – a ne mora njemu dogmatika biti najdraži predmet. I dotični je negdje u Americi doktorirao. Lijepo je proći Salomonovim trijemom i bacati ljude u ribnjak Siloc. Darovite otkriti i preporučiti da se otisnu u znanost odnosno umjetnost. O svakome sam prethodno tražio mišljenje ne samo sjemenišnih poglavara nego i Fakulteta. Kad je čovjek na nekom položaju mlade treba promicati a stare nagrađivati. Perom nadarene bih preporučao urednicima da im objave tekst, neka dobiju krila.

Radio sam na Fakultetu rado. Kao što sam vedro išao na predavanja prvog semestra tako i sedamdesetog i posljednjeg. Inače godinama sam provodio anonimnu anketu sredinom ljetnog semestra među slušačima o predmetima, predavanjima, predavaču, ispitima, radnjama, i o Katedri, a ponekad i o Fakultetu što se pokazivalo dobrim jer nije dopuštalo da dođe do raskoraka pa da profesor ide šumom a slušači drumom. Studenti su bili vazda zadovoljni što im se na ovaj način daje prilika da progovore o predmetu. Pitanja su uz neke promjene od godine do godine uglavnom bila ova: 1. Predavanja, 2. Pojedini predmeti, 3. Predavač, 4. Semestralne radnje, 5. Ispiti, 6. Katedra dogmatske teologije (predmeti i predavači), 7. Katedra ekumenske teologije (predmeti i predavači), 8. Fakultet, 9. Prijedlozi 10. »Što biste htjeli da profesor piše«.

Puno sam pažnje posvećivao seminarima, osobito oprimjerenju znanstvene metodike. Jedne godine su snimali i prepisivali čitav tijek seminara; možda to objavim kao zorno pomagalo »Iz bogoslovne radionice«. Pazio sam da se seminar ne pretvori u predavanja. Davao sam od sata do sata vježbe za izradu doma. Tko bi izostao tri puta sa seminara ispao je tog semestra iz seminara jer nije u stanju biti u korak s vježbama koje se susljedno obavljaju i prethodne su uvjet za susljedne. Teme bih odabirao prema mojoj ukotvljenosti u njima, kako bih bio što bolji meštar sudionicima seminara, a odabirao sam ih i prema područjima teologije, dakle biblijske, povijesne, sustavne i granične teme. Seminar nije predavaonica nego radionica. Voditelj je majstor a sudionici su naučnici da ne reknem šegrti. Kod majstora kojeg su odabrali uče bogoslovni zanat. Tema seminara je kao u krojačkoj radionici komad sukna na kojem se uči kako krojiti, kako šivati, kako uobličiti odijelo. Sudionike seminara dovodim u čitaonicu, priručnu biblioteku i upoznajem ih zorno i opipljivo s alatima u smislu one narodne: »Bez alata nema zanata«. Također ih upoznajem i s redosljedom kojim se posize za pojedinim alatom. Svaki mora opipljivo upoznati pojedine alate, mora ih imati u ruci, mora se njima poslužiti u konkretnu svrhu, svrhu teme rada. Svaki mora za svaki sat donijeti pismeni izdjeljak kojim se je alatom služio. Ništa ne ostaje samo na znanju, sve se mora vježbanjem okušati i provesti u djelo, i to korak po korak, iz stupnja u stupanj... Tu se sudionici osposobljuju vježbanjem za teo-

loško istraživanje i znanstveno pisanje. Znanstveni rad je dijaloški posao. A dijalog je najprije u slušanju a onda u kazivanju. Tema rada traži da se najprije čuje druge o njoj. Sasvim određeno da se najprije sazna što se uopće, zaokruženo o njoj znade. Postoje pomagala koja pružaju abecednim redom zaokruženo znanje grčki en kyklo paideia, latinizirano encyclopedia. Enciklopedije opće i specijalizirane su prvi alat koji trebaju sudionici uzeti u ruke. Nakon općeg zaokruženog znanja treba prijeći na posebno i dublje poznavanje temom zadanog predmeta a ono se nalazi u bibliografijama. Sudionici moraju proći pojedine bibliografije i donijeti na sat što su našli tamo. No kako bibliografije ne sižu do sadanjeg trenutka već »kasne« dvije tri godine a o predmetu bavljenja se i dalje piše potrebno je utvrditi što do ovog časa ima na dotičnom području nova. A to se nalazi u posljednjim godištim i brojevima časopisa. Časopis je pisanje časa. Sudionici moraju u određenom broju časopisa tražiti što tu ima o njihovoj temi. Potom se dolazi do najužeg usredotočenja na predmet rada. Rad na tekstu. Pri tom vježbam sa sudionicima sluh za tekst. I uvodim ih u analizu bez koje nema napretka, analizu leksičku, sadržajnu i književnu. Tu se od slušanja teksta drugog prelazi istovremeno na slušanje osobnih nutarnjih odjeka koji se u čitatelju, istraživatelju javljaju u susretu s tekстом. Dosta vremena posvećujem uvježbavanju slušanja sebe, i smjelom izricanju onog što se u sebi čulo. I za to trebaju donijeti izdjeljke. Nakon raščlambi pristupa se sintezi i sastavljanju lege artis. Nakon ovladavanja metodom i usvajanja zanatskog posla uvodio bih sudionike u posve stvarateljski posao, poticao na vlastitu izvornost pa i na odstup od utabanih putova. No ne prije nego su dobro ovladali zanatskom stranom rada. Kraj je seminar-ski rad koji se predstavlja pojedinačno sudionicima seminara i o njemu se raspravlja. Odnosno diplomski rad, jer u istom su postupku i oni što rade diplomatske radove. Riječ se dobiva pri tom po zakonu Sinedrija. U Sinedriju se naime riječ davala po redu počam od najmlađega, tako da se ne bi mlađi povodili bilo iz kojeg naslova za starijima ili zatomljivali svoje mišljenje iz obzira prema moćnijima. Ovo je osobito važno kod nas gdje su u seminaru sudionici iz raznih godina studija. Zato uvijek u razgovoru i raspravi počinjem od najmlađih. Posljednji se na rad osvrće voditelj seminara. Sami su mi studenti citirali kako netko nekome od njih reče: »Što si kod Goluba upisao seminar. Jesi ti lud. Naradit ćeš, naznojiti ćeš se. Od sata do sata.« Studentima sam vazda kazivao da mogu bez ustručavanja i straha od zamjerke napustiti seminar ako to nije ono što su oni očekivali. Neki naime očekuju predavanja ili samo diskusije o temi seminara. Bilo mi je draže ako je bio i manji broj sudionika jer se je moglo bolje raditi. Jedne godine bila su se prijavila za seminar »Teološki termini Rituala rimskog Bartola Kašića (1640)« samo dvojica: Marko Mišerda i Tomislav Mrkonjić. Posla je bilo na pretek. Izradili smo rad koji je odgovarao naslovu seminara. Za njegovo objavljivanje bila je zainteresirana Filologija HAZU, no objavljen je u Bogoslovskoj smotri, časopisu Fakulteta na kojem je i izrađen. Sudionici seminara su

bili obradovani videći da profesor nije objavio rad pod svojim, odnosno samo pod svojim imenom, nego s imenima sve trojice koja su ga radila i to po abecednom redu: »Ivan Golub – Marko Mišerda – Tomislav Mrkonjić: Hrvatski teološki termini Rituala rimskoga Bartola Kašića (1640)« (Bogoslovska smotra 49[1979] 331-357). Izrađeno je valjda sedamdesetak diplomskih radova pod mojim vodstvom u ovih sedamdeset semestara. Lijep broj ih je dobio nagradu Fakulteta. Nekoliko pojedinaca je magistriralo.

Pod mojim su vodstvom izradila četvorica doktorske disertacije u Zagrebu: Miro Vrgoč, Mile Babić, Stjepan Duvnjak i Vlado Košić, i jedan u Rimu: Antun Čečatka. Trenutno vodim još jednu doktorsku disertaciju u Zagrebu, Mije Nikića o Slici Boga u novim religijskim pokretima i jednu u Rimu na Papinskom orijentalnom institutu Michaela Špačeka o teologiji Tomaša Špidlika. Slovio sam kao zahtjevan voditelj radnji, mentor odnosno moderator. Studenti se prema tome opredjeljuju. A treba biti u tom pogledu raznolikosti. Prof. Bakšić je govorio: »Doktorat nije nužan za spasenje. Tko želi doktorirati treba se potruditi«. Kod doktorskih disertacija sam tražio da se izrade lege artis i da predstavljaju objektivnan doprinos znanosti. I da se ograniče na bitno i novo. Najčešće sam križao suvišnosti. (Moj kolega iz đачkih dana Dragan Domšić, pričao mi je nije tome tako davno prof. Hek iz Pazina, duhovito je rekao da raspisuje nagradu za onoga koji u Golubovim tekstovima nađe jednu suvišnu riječ). Matični tekst treba sav biti pisan istim jezikom pa se citati moraju na taj jezik prevesti. Ako bi prijevod odudarao od izvornika, najčešće latinskog, rekao bih kandidatu bude li se to ponovilo da ću radnju odbiti. Izvori nekog rada moraju biti točno shvaćeni i vjerno prevedeni. To je temeljno. I od toga nema otpusta. Pazio sam također i na jezik i slog. I u šali govorio kandidatima: »Sigurno ste požalili što ste za moderatora/mentora odabrali profesora koji je i književnik.« Zahtjeve glede disertacije bih postupno stavljao na kandidata idući do granica njegovih mogućnosti ili do opredjeljenja njegove volje. Kao mladi profesor mislio sam i želio da svi budu odlični. Međutim, postoje četiri pozitivne ocjene i ako kandidat možda zbog vremenskog ograničenja ili zdravstvenih tegoba bude zadovoljan sa skromnijim ishodom neka mu bude kako želi. Tražio bih kod disertacija još ovo i ono da stvar bude što bolja. Ali isto tako bih prihvatio ako je kandidat dosegao određeni ishod ili bih ja utvrdio da dalje nije u stanju ili nema volje poboljšavati rad, da se tu stane i završi dakako s tome primjerenom pozitivnom ocjenom. Tražio sam vjernost naslovu disertacije. Preporučao čak kandidatima da si, ako treba, napišu i doslovce pred oči stave, na radni stol postave dvije rečenice: Prva, naslov disertacije a druga: »Žrtvovati Izaka«. Sve zanimljivo, lijepo, privlačno ali što nije povezano s temom disertacije žrtvovati. Ostavit za kakav drugi rad ili drugu priliku. Disertacija nije životno djelo, kazivao bih kandidatima, ne da ih obeshrabria već da ih upozorim na stvarnost. Dosta smo vremena posvećivali odabiru

teme, jer i tu vrijedi ona narodna da je dobar početak pola posla. No uočio sam kod vođenja disertacija i ovo: Svaki je početak težak a ni završetak nije lagan. Neki nikako da završe a neki strmo završe. Kakogod biti voditelj/mentor, moderator disertacije nije lako, jer traži puno vremena, ipak je lijepo. Tu ne dobiva samo kandidat nego i moderator/mentor. Čovjek tu ponajprije sam puno nauči. Ono što doktorand radi se ne zna, kad bi se znalo ne bi se pisalo. Ubrzo je doktorand po poznavanju predmeta ispred moderatora. Ali ne i s obzirom na metodologiju, kontekstualnost i znanstveno iskustvo. Inače postojala je kao posebnost na našem Fakultetu da svaki profesor može voditi radnje iz svakog područja, ne samo iz polja svoje katedre, ako smatra da to može učiniti i ako bude od kandidata za to zamoljen. (Također je postojao nepisani zakon da se profesoru ni od koga, ni od kandidata ni od Vijeća, ne može narediti odnosno nametnuti da bude voditelj, moderator/mentor neke radnje. Izbor radnje je dogovor kandidata i moderatora, za koji je trebao dati suglasnost pročelnik Katedre, i dakako, koju je trebalo odobriti Fakultetsko vijeće.) Ja sam tako vodio patrističke, ekumenske i biblijske radnje uz, dakako, prvotno dogmatske. Stajao sam i kod diplomskih, magistarskih i doktorskih radova na stanovištu: »Važnije je da ja napišem deset knjiga manje a desetoricu naučim pisati knjige.«

Uveo sam pisanje semestralnih radova kao oblik osobnog rada studenata što traže pokoncilski provedbeni dokumenti i što se predviđa i određuje u našem Rasporedu akademske godine subotom kad nema predavanja već je mjesto njih osobni rad. Jedno vrijeme sam im ja davao teme. To je bilo dobro jer su bili upućeni na vrijedno štivo i njegovu obradu. Drugo vrijeme sam ostavio njima da predlože teme. To se pokazalo još boljim, jer se očitovala njihova dovitljivost i ja sam njihovim očima iščitao neke knjige (čitajući njihove radove). A onda sam ja dao neke teme a njima prepustio da sami predlože temu ili da uzmu koju od tema što sam ih predložio. Temu su trebali najaviti početkom semestra na listu papira s naslovom i obrazloženjem izbora i ja bih ih odobrio ili dao primjedbu. Zanimljivo da su kroza sve godine u anonimnoj anketi uz jednu ili drugu iznimku izražavali zadovoljstvo pisanjem semestralnih radnji. A jedan je napisao da od maturalne zadaće do ove radnje nije napisao niti jednog sastavka, osim naravno koje pismo. Što se opsega tiče donja granica bi bila sedam stranica (s naslovnicom i bilješkama) a glede gornje bih im ispričao kako je na pitanje koliko stranica treba imati rad nama profesor na *Biblicumu* u Rimu rekao: »Kolikogod hoćete, samo od 25. stranice dalje ja ne čitam«. Temu su mogli obraditi u najrazličitijim literarnim rodovima kao malo istraživanje, kao prikaz, kao intervju, kao anketu, kao pripovijest, kao pjesmu, kao osvrt na film, koncert, dakako u vezi s teologijom. Osobito su potresne ankete s narkomanima, s izbjeglicama u vrijeme rata o Bogu, patnji, Crkvi... Zadivljuju mladi ljudi svojom kreativnošću. I bivam tužan kad koga vidim na hodnicima hodati kao viteza tužnog lica. Silna je snaga

u mladima. Pomišljam na radnike jedanaestog sata iz Evanđelja: »Nitko nas nije najmio«. Osnivanje Spectruma, Bibliografije, Biblioteke Spectrum, Tribine, Tečajeva stranih jezika bilo je i skupljanje radnika jedanaestog sata .

Stojeći na stanovištu da bi svaka Katedra trebala posvetiti dio svojeg posla povijesti same Katedre i tako doprinijeti zdanju povijesti hrvatske teologije preporučio sam i vodio diplomski rad o teologu graničnih pitanja s prirodnim znanostima Antunu Kržanu, koji je izradio Pavao Crnjac i objavio u »Spectrumu«; o preteči ekumenizma teologu Antonu Frankiju, koji je izradio Ivica Milanović i objavio u »Croatica christiana periodica«; o piscu prvih dogmatskih priručnika na hrvatskom teologu Ivanu Bujanoviću, koji je izradio Tomislav Mrkonjić i objavio u »Bogoslovskoj smotri«; o Bujanovićevoj kristologiji koji je izradila Jadranka Jandričić. O izrazito spekulativnom duhu i tvorcu hrvatske teološke terminologije teologu Stjepanu Bakšiću bilo je nekoliko pokušaja ali niti jedan nije doveden do kraja, osim Cilarove diplomske radnje o Bakšićevim govorima.

Predlagao sam Vijeću Fakulteta da se podijeli počasni doktorat istaknutim znanstvenicima i zaslužnim podupirateljima Fakulteta. Tako je na moj prijedlog podijeljen doktorat honoris causa sestri Mariji Agneziji Pantelić zbog njenih svjetski znanih doprinosa paleoslavističkoj liturgici, čime je prva žena na našem Fakultetu ovjenčana doktoratom svete teologije. Na moj je prijedlog također podijeljen doktorat honoris causa Stefanu Laszlo, biskupu Željeznoga u Gradišću u Austriji za zasluge očuvanja hrvatskoga jezika u liturgiji u biskupiji Željezno. Moglo se je naimo desiti da nakon isključenja latinskog i nadolaskom živog jezika u Gradišću bude uveden njemački kao liturgijski jezik i za gradišćanske Hrvate. Zasluga je mjesnog biskupa da je uveden gradišćanski hrvatski za gradišćanske Hrvate. Vijeće je prihvatilo moj prijedlog da se podijeli doktorat honoris causa biskupu Đuri Kokši osobito za zasluge za Fakultetsku biblioteku, no, kako smo međuvremeno ušli u Sveučilište, u čiju nadležnost spada podjela počasnih doktorata, taj doktorat nije, na odgovornost Sveučilišta, podijeljen, a kad je novi rektor Sveučilišta Branko Jeren bio spreman to učiniti Kokša je već umro. Također je otišao po neveliki vijenac prije nego je dobio počasni doktorat na moj prijedlog Josip Tandarić za zasluge u liturgijskoj paleoslavistici. Bajsić i ja smo pak predložili da se podijeli počasni doktorat Msgr. Beyeru, direktoru evropskog Caritasa, koji je bio namaknuo sredstva da se na Šalati izgradi Nadbiskupsko bogoslovsko sjemenište tipa hotela B kategorije a sadanje zdanje sjemeništa na Kaptolu 29 kao drevna zgrada da se preustroji isključivo za sjedište Fakulteta. Bajsić i ja, dakle rektor Sjemeništa i dekan Fakulteta, bili smo predsjednik i potpredsjednik Odbora za gradnju sjemeništa i pregradnju Fakulteta. (Makar su bila osigurana sredstva za gradnju i izrađeni građevinski nacrti mojim odlaskom s rektorske dužnosti gradnja sjemeništa i pregradnja fakulteta nije provedena). Msgr. Beyer je zahvalio na iskazanomu mu priznanju no nije ga prihvatio rekav-

ši kako se on bio dao na studij teologije i želio se posvetiti znanosti no rat ga je u tome spriječio ali i preusmjerio pa se sav posvetio potrebnima preko Caritasa. Moj prijedlog da se dade počasni doktorat osobnim tajnicima koncilskih papa zbog zasluga za Crkvu i crkvenu znanost posebnom njihovom službom Lorisu Francescu Capovilli, tajniku Ivana XXIII. i Pasqualu Macchiju, tajniku Pavla VI., nije dobio potreban broj glasova... Kao i neki drugi...

Moja preodabrana područja u teologiji bila su i jesu teološka topologija i antropologija i u njoj ikonologija – čovjek slika Božja (prijateljska prisutnost Boga) i haritologija, milost Kristova (milost kao prijateljstvo), teologija povijesti (osobito originalna u misli Jurja Križanića) ali i povijest teologije. U tom smislu produbio sam i proširio Vaninovo pisanje s tog područja i u dva izdanja izdao »Pregled hrvatske bogoslovne književnosti«. Pažnju sam posvećivao i graničnim pitanjima napose između teologije i umjetnosti. Uvjeren sam da uz predstavljanje vjere kao istinite (stoga povezanost s logikom) i kao dobre (zato povezanost s etikom), treba je predstavljati i kao lijepu i povezivati je s estetikom. Sam sam čuo Ivana Pavla II. koji je nama tridesetorici članova Međunarodne teološke komisije o 25. godišnjici njena postojanja rekao kako je zadatak teologije danas pokazati ljepotu i djelotvornost otajstva spasenja. Tako nekako. Zanimljivo je da je moje povezivanje teologije s umjetnosti našlo odjeka. O mojem teološkom djelu ikonološkom, haritološkom i književnoteološkom obranjene su dvije doktorske disertacije. U Rimu na Papinskom sveučilištu Gregorijani Anton Tamarut je s najvišom ocjenom 1993. obranio doktorsku disertaciju »Bild Gottes als locus theologicus der Gnadenlehre. Die Gnade als Nache Gottes in den Werken von Ivan Golub«, a na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Beču obranio je također s najvišom ocjenom Werner Gruber 1998. doktorsku disertaciju »Dein Licht ist in Dir – Eine Deutung des Menschen vom Imago Dei zum Amicus Dei in der poetischen Theologie Ivan Golubs«. Kard. Ratzinger mi je pak zahvalio za poetsku teologiju u Međunarodnoj teološkoj komisiji kao njen predsjednik. Neka vrst jeke na moja bogoslovna i književna djelovanja jest spomenica koju mi je o 60. godini života posvetio Hrvatski papinski zavod sv. Jeronima u Rimu »Homo imago et amicus Dei. Miscellanea in honorem Ioannis Golub. Curavit editionem Ratko Perić. Pontificium Collegium Croaticum Sancti Hieronymi. Romae 1991.« Iz šezdesetak pera s raznih strana, dakako i s našeg Fakulteta, na osam jezika obrađuju se područja teološke antropologije, kulturne i opće i hrvatske povijesti, ekumenizma i dijaloga, slavenske filologije, umjetnosti, glazbe i poezije, riječju područja mojih zanimanja. Katolički bogoslovni fakultet je upriličio svečano predstavljanje spomenice u dvorani Vijenac u Zagrebu gdje su govorili dekan prof. dr. Tomislav Šagi Bunić, prof. dr. Bonaventura Duda, akademik Radoslav Katičić i predsjednik Društva hrvatskih književnika Nedeljko Fabrio. Spomenica i njeno predstavljanje na Fakultetu oznakovljuje kontekstualnost i prijem mojih bogoslovnih i književnih povezanosti. Stvorio sam stav da svako posve izvorno

istraživanje (pa i književni rad) objavim osim na hrvatskom također i na stranom jeziku; tako da budemo ne samo potrošači nego i doprinositelji na svjetskoj menzi znanosti i umjetnosti. Odatle su proizlazili pozivi za pojedinačna, prigodna ili trajna predavanja u inozemstvu. Povezivao sam istraživanje i igrivost, teološka istraživanja i teološke slutnje. Nastojao sam biti i u znanosti i u književnosti i homo ludens i homo faber.

Književnik i teolog kao da nisu u meni odijeljeni. U teologiji sam i književnik i u književnosti sam i teolog. To je dobilo i institucionalne oblike. Dopisni sam član Austrijske akademije znanosti kao teolog i povjesničar kulture. U Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, nakon nedoumica između Razreda za društvene znanosti kamo spada i teologija izabran sam u Razred za književnost. U Talijanskoj tristoljetnoj književnoj akademiji »Arkadiji« sam kao književnik član stranac s arkadijskim imenom Arione Geresteo. U rimskoj pak akademiji Tiberini sam pravi član kao »scrittore e poeta«. Kao književnik dobio sam najvišu nacionalnu nagradu »Vladimir Nazor« za poeziju za 1994., konkretno za zbirku »Oči« koja je prožeta duhovnom lirikom. A 1996. odlikovanje: Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića od predsjednika Republike Franje Tuđmana. Finalist sam svjetskog natječaja »Poesia mistica« u Madridu 1996. zbirkom »Peregrino/Hodočasnik« koja se od preko 230 natjecatelja našla u deset finalista. Zbirka, naravno, prema već samim propozicijama natječaja sadrži mističku poeziju. Objavljena je na španjolskom i hrvatskom u Barceloni kod izdavača Oikon Tau i u Zagrebu kod Školske knjige 1998. Zapažam da moji poetski i prozni tekstovi što ih preuzimlju školske čitanke bivaju listom duhovnog sadržaja.

Na Fakultetu surađivao sam sa svima. Videći da nisam članom Teološkog društva Kršćanska sadašnjost neki su me, izvan Fakulteta, pozivali da iz Društva izvučem Bajsica, i postanem stjegonoša protiv Kršćanske sadašnjosti. Rekoh da se varaju ako me tako prosuđuju. A onima koji su mi zamjerali što objavljujem kod drugih a ne samo kod njih rekao sam budu li na tom ustrajali ostat će bez moje suradnje. Pridržavam si slobodu da objavljujem gdje hoću. Postojala su različita poimanja Koncila, različiti gotovo suprotstavljeni časopisi – a časopis to su ljudi.

Dva puta sam bio u raznim razdobljima izabran za dekana Katoličkog bogoslovnog fakulteta no izbora nisam primio cijeneći dakako povjerenje kolega koji su me birali. Kad je Šagi rekao dekanu da me upita zašto ne prihvaćam izbor rekao sam: »Ostavka se obrazlaže, a izbor se prihvaća ili ne prihvaća«. Gledajući sav splet skupnih i osobnih stanja postupio sam tako. Dakako i savjetovao sam se o tome. Šagi Bunić mi je rekao: »Mogli biste biti novi utemeljitelj Fakulteta«. Bilo je to vrijeme kad članovi Teološkog društva Kršćanska sadašnjost nisu mogli biti birani za dekana ili prodekana, pa je broj izaberivih bio veoma sužen.

U Vijeću je Fakulteta postojao vazda sam od sebe, stjecajem prilika vijećnik koji bi zaoštravao pitanja, osporavao stvari; nazvao bih ga »diabolus Consilli« (po sličnosti »diabolus Rotae«); kad je Gračanin odlazio u mirovinu Šagi je rekao da će on biti »Gračanin«. A providonosno je bilo da je uvijek postojao takav Vijećnik.

Bio sam, čim sam postao izvanrednim profesorom, izabran za prodekana. Tada je prodekan bio »ministar financija« Fakulteta. Kako smo dobili nekakav novac, predložio sam Vijeću da ga ne podijelimo – a bili smo inače bijedno nagrađivani za svoj rad – već da se dekanova velika prostorija i zbornica spoje u čitaonicu Fakulteta, da si tajništvo i dekanov ured i nova zbornica podijele preostali prostor. (Knjižnica Fakulteta nije uopće imala čitaonice.) I da se popune godišta časopisa koja su zbog neimaštine s pretplatom bila zastala. Vijeće je to spremno prihvatilo. Osjećam vazda počitanje prema Vijećnicima koji su se odrekli unatoč bijedne nagrade koju su dobivali, iznosa koji je dobio Fakultet i dali ga za uređenje knjižnice odnosno čitaonice. Čitaonica je ispočetka bila malo posjećivana. A onda sve više i više. I od učenjaka drugih učilišta i slušača. Za mojeg je prodekanovanja uvedena kolekta za Fakultet, oko koje se osobito trudio dekan Šagi Bunić. Biskupi su prihvatili prijedlog Vijeća Fakulteta da se uvede u mjesecu rujnu jedne nedjelje sabiranje priloga za Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu. Ta je kolekta predstavljala iznos kojim se je raspoređivalo na Fakultetu prema onoj »Protegni se prema pokrivaču«. Jedne godine u lipnju bilo nam je rečeno da nema ni dinara za ljetne mjesece pa nitko ništa ne će dobiti. Do rujna ništa dok ne bude prošla kolekta. Dijelili smo sudbinu puka, vjernika. Njihova oskudnost naša oskudnost. Zadivljivala je svijest ljudi da treba pomoći Fakultet. Nisam siguran da smo dobro napravili što smo ulaskom u Sveučilište posve ukinuli kolektu za Fakultet.

Trebao bih nešto reći i o neradu. Nisam ostavio iza sebe knjige kao priručnike osim, dakako, skripta za predmete koje sam predavao. Istina nisam stigao sve posadašnjiti i pismovno novim skriptama kao što sam činio govorno na predavanjima. Više sam pisao pojedine rasprave i knjige s jednim teološkim vidom. Posljednjih godina sam se samo općenito osvrtao kod predavanja na semestralne radnje svojih studenata, makar bi oni bili voljeli, s pravom, da to bude pojedinačno, no kako je njihov broj bio sve veći sve je teže to bilo provedivo. Dosta sam malo posjećivao kolege profesore, omeđujući se uglavnom na susrete na Fakultetu i suradnju na znanstvenom poslu. Bolesne i umirovljene profesore sam posjetio koji puta ipak premalo. Poticao sam studente, osobito bogoslove, da posjete stare svećenike u susjednom im mirovinskom domu. U čemu nisam uvijek i primjerom prednjačio. S dr. Turčinovićem sam dogovarao da se izdadu Bakšićeva objavljena djela pretiskom a neobjavljena iz njegove rukopisne ostavštine tiskom, no stjecajem (ne)prilika to se nije ostvarilo. Nisam nastavio niz sveuku-

pne dogmatike na hrvatskom jeziku koji je započeo Ivan Bujanović pojedinim traktatima a nastavio Stjepan Bakšić svojim traktatima. Pri čemu su se obojica trudila oko hrvatske teološke i filozofske terminologije. Možda će to učiniti nasljednici na Katedri (da se našalim Stjepan II/Kušar i Ivan III/Karlić, Josip Krpeljević; Bakšić je naime bio Stjepan, a Bujanović Ivan). Predlagao sam teme za radnje o pojedinim hrvatskim biskupima na ekumenskim koncilima Vatikan-skom i Tridentskom no bez odziva, uz izuzetak Čečatkinе doktorske disertacije o ekleziologiji J. J. Strosmyera. Mislio sam da bi trebalo obraditi za povijest teologije kod Hrvata sudjelovanje hrvatskih biskupa na koncilima. (Vrijedilo bi proučiti i doprinos hrvatskih teologa Međunarodnoj teološkoj komisiji.) Kao urednik struke u Enciklopediji Jugoslavije II. izdanje, Redakcija za Hrvatsku sam sam utvrdio a i drugi su mi govorili kako bi bio potreban jedan hrvatski leksikon teologa i crkvenih ljudi Hrvata. Ali *ars longa vita brevis*. A treba i drugim naraštajima ostaviti ne samo urađeno nego i željeno, zasnovano ali ne i izvedeno. Pomislija sam kako bi trebalo oživjeti opet Hrvatsku Bogoslovsku akademiju koja je od 1923. djelovala a Bogoslovska smotra joj je bila revija. No pod komunizmom su se sva nedržavna društva morala raspustiti. Možda je došlo vrijeme da se oživi Hrvatsku bogoslovsku akademiju. O 300. godišnjici Fakulteta smo radili na utemeljenju nagrade za teološko djelo pod imenom »Stjepan Bakšić«, no s potresom u Banja Luci je otišla i nagrada. I još jedno neurađeno. Naš Fakultet ima jedincatu povlasticu. Postoji naime crkva iz vremena osnutka Teološkog Fakulteta, crkva sv. Katarine. Ona je bila sveučilišna crkva. Krasna barokna iz 1632. I bio je dan Fakulteta 25. studenoga, spomendan naime sv. Katarine. Najmlađi profesor je tada propovijedao. Sjećam se i ja sam prije 35 godina propovijedao za dan Fakulteta s Mikulićeve propovijedaonice u crkvi sv. Katarine na Griču. A onda se počelo napuštati staru predaju i tražiti neki drugi dan kao dan Fakulteta, tako spomendan Tome Akvinskoga, pa ovaj pa onaj dan. Možda nisam bio dovoljno postojan a možda sam upravo predviđao da ne bih uspio u nastojanju da se dan Fakulteta vrati na 25. studenoga. U tom je mjesecu naime 1671. (3. XI.) usvojio Hrvatski sabor povelju kralja Leopolda o osnutku Sveučilišta u Zagrebu od 1669. Imati crkvu iz vremena osnutka Sveučilišta! Sveučilišnu crkvu! Govoreći o radu i neradu spomenuo bih kako mi je bl. Alojzije Stepinac kao mladom bogoslovu u jednom pismu savjetovao: »Nil petere nil recusare«. Nisam se toga uvijek držao.

U 70 godina života 35 je godina rasta i priprave, školovanja, studija i 35 godina rada, predavanja na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Povjerit ću da su mi svojevremeno savjetovali da napustim rad na Katoličkom bogoslovnom fakultetu i da radim samo na kritičkom izdavanju djela Jurja Križanića u Jugoslavenskoj Akademiji znanosti i umjetnosti; i u Sjedinjenim Američkim Državama su mi savjetovali da nakon ciklusa predavanja, pojedinačnih,

na sveučilištima Yale, Harvard, Columbia, ostanem u Americi predavati. Ili da jedno vrijeme gostujem kao predavač i napišem knjigu o Jurju Križaniću na engleskom. Kad sam kazao da bih u domovini napisao hrvatski a oni neka to prevedu rekli su mi da to mora biti napisano »very american« u Americi. Pitali su me zašto se ne bih u Austriji smjestio kao profesor u teško doba domovinskog komunizma. No ništa od toga nisam prihvatio. Vani bi mi bilo bolje ali mi ne bi bilo ljepše. U domovini mi je kako god bilo ljepše. Ostao sam na svome Fakultetu u Zagrebu. S ponosom sam vazda isticao da sam profesor Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Nadbiskup Šeper me je u Rimu kao doktoranda upitao, kad mu je poginuo tajnik, hoću li mu ja biti tajnik. Rekao sam: »Ne.« »Koga ću uzeti?« uzdahnuo je. »Stankovića«, rekoš onako. Htio sam završiti studij. Ne znam kako bi bilo izašlo da se je ostvarilo što je nadbiskup Kuharić bio rekao nakon Kokšinog odlaska s dužnosti rektora Hrvatskog papinskog zavoda sv. Jeronima u Rimu: »Ako Zagreb treba dati rektora onda bi to bio dr. Golub«. Zagreb nije trebao dati rektora a Golub nije bio stavljen pred alternativu Zagreb – Rim, rektor – profesor.

I još ću nešto povjeriti. Već mi je nadbiskup Franjo Šeper nudio kao mladom profesoru kuriju. Cijeneći to sa zahvalnošću nisam toga ipak prihvatio s obrazloženjem da se želim nepodijeljen posvetiti knjizi, peru, studiju i istraživanju. Bilo mi je jasno da odabir jednoga odricanje je od drugoga. Plemeniti dr. Ivandija, moj zemljak, rekao mi je s tim u vezi: »Sused vi ste bedak. Kaj bi vam škodelo naslagati si čistoga saki mesec lepu vrpnu (novca)«. I posumnjao je da sam pravi Podravec. Profesor našeg Fakulteta dr. Ivandija i kanonik zagrebački bio je naime mišljenja da bi nadbiskup zagrebački trebao sve profesore Teološkog fakulteta koji su Zagrebačke nadbiskupije imenovati kanonicima Prvostolnog kaptola i tako riješiti pitanje njihovog smještaja i uzdržavanja. Otklonio sam također poziv nadbiskupa Franje Kuharića da stanujem nakon rektorske službe u Nadbiskupskom dvoru. Nadbiskup Kuharić mi je tada rekao: »Vrata Nadbiskupskog dvora su vam uvijek otvorena«. Bajsić koji je stanovao u dvoru se je tada naljutio na mene. Mislio je imati profesora sustolnika. Neki su mi predbacili kako propuštam priliku da stanujući u Dvoru budem na vrelu informacija i u žiži zbivanja a i dobro zbrinut. A onima koji su mi rekli kao podstanaru kako to da se moji glavari ne brinu za me odgovorio bih da su mi oni nudili lijepa rješenja no ja ih nisam prihvatio. Kao podstanar znao sam se upitati jesu li moje odluke bile dobre. Ali Bog se brine za ptice nebeske pa i za golube. Teta mi je ostavila oporukom dio kuće u Zagrebu. Kako nisam imao nikakav crkveni smještaj ni prehranu dobivao sam na Fakultetu i od Fakulteta kao honorar iznos približan prosjeku plaće u Republici Hrvatskoj, ako se dobro sjećam, tako neka-ko. Ovo je trebalo biti probijanje leda i za ostale.

Rado i radosno sam radio na Fakultetu. Osobita je radost gledati svoje nekadanje učenike kako rastu u znanosti, kako dolaze na Fakultet kao profesori, sudjelovati u njihovu napredovanju. Tu radost treba iskusiti. To je kao u obitelji.

Nisam prorok ni proročki sin ali sam sin slutnji. Slutim rast Fakulteta, nazirem nove vrijedne stranice njegove budućnosti. Obilježene novim vremenima i novim mogućnostima. Jamstvo je naraštaj Vas mladih i manje mladih profesora ponesenih znanstvenim erosom, istraživačkim žarom, pastoralnim sluhom, ekumenskim duhom, dijaloškom raspoloživošću i ljudskom plemenitosti.

Može ispasti namješteno, no to nije, sjetiti se ovdje riječi Isusove: »Kad ste sve učinili recite: Sluge smo beskorisne«. A što tek reći kad nismo sve učinili?

U riječ sve što sam pokrenuo, osnovao i uradio bilo je moguće samo zahvaljujući suradnji profesora, studenata, sviju. I dakako posluhu nadahnuću odnosno Duhu. A i čudi. Moja majka mi je govorila: »Ti bi celomu selu našel posla«. A pozna majka sina. Posvješćivao sam si stav i predočivao Isusov primjer: »Ne zovem vas slugama nego prijateljima«. Raditi i surađivati kao prijatelji osobito tamo gdje je čovjek »šef« nekima ili nekome. Kod predavanja, seminara, ispita, vođenja diplomskih, magistarskih radova, doktorskih disertacija, Katedre, istraživanja, urednikovanja, iskusio sam, time ne samo da se ne gubi ugled, ne umanjuje ozbiljnost i zahtjevnost posla već se pače promiče, stvara se višeglasje i suglasje. A kako je čovjek zaboravljivo biće nakon ostupa od ovog stava opet bih mu se vraćao. Posljednji sat predavanja u posljednjem 70. semestru završio sam ovom, posljednjom riječi: »Sve što se radi može se raditi na razne načine. Jedan je na način prijateljstva. Tako je radio Isus«. Hvala profesorima, hvala suradnicima. Hvala kolegama s Katedre dogmatske, ekumenske i fundamentalnoteološke kojima sam bio pročelnikom odnosno obnašateljem dužnosti pročelnika. Hvala slušačima kojima sam vazda zdušno predavao i koji su lijepo surađivali. Hvala svima koji na ovaj ili onaj način rade u našoj ustanovi. Hvala Vama svakome pojedino i svima zajedno. Bogu hvala.

Lijepo je biti teolog. Lijepo je biti profesor teologije. Sve je izbor. Sve je milost.

Smjerno
Ivan Golub

U Zagrebu, 29. rujna 2000. na blagdan sv. Mihovila Arkandela.